

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

26 april 1967

52e jaargang, no. 2590

verschijnt wekelijks

Wat het zwaarst is....

door Prof. Dr. J. Pen

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

INHOUD

Prof. Dr. J. Pen:

Wat het zwaarst is 435

Prof. Dr. J. Wemelsfelder:

„Evangelische radicaliteit“:
sociaal-economisch een lege
huls 436

Drs. C. J. Brakel:

De Antilliaanse economie:
al te veel handen, al te weinig
monden (I) 438

Drs. B. G. Klein Wassink:

Ontwikkelingshulp en re-
clame, met een naschrift van
Drs. B. Goudzwaard 441

Drs. P. A. de Ruiter:

Doelmatigheid versus recht-
vaardigheid 446

Drs. R. L. Boissevain:

Geld- en kapitaalmarkt 450

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

DE financieel-economische paragrafen van de regeringsverklaring zijn in buitengewoon zorgelijke toon gehouden. Daarin schuilt niet alleen een stuk beschrijving van de situatie, maar vooral ook de grondslag voor het beleid. De Minister van Financiën wil blijkbaar een rem aanzetten op het streven van gelduitgevende, om niet te zeggen geldverslindende, departementen, en een waarschuwing richten tot ieder in den lande die het op de budgettaire ruimte mocht hebben voorzien. Zulke ruimte is er namelijk niet; wat er was, is al bij voorbaat in beslag genomen. Om zijn standpunt kracht bij te zetten heeft de Minister, juist voor de regeringsverklaring, een nota uitgegeven over de begroting 1967: er wordt een tekort verwacht, niet van f. 1,17 mrd., zoals bij de indiening geraamd, maar van f. 2,31 mrd. Cijfers, die iedere soliede financier de schrik om het hart moeten doen slaan. Waar moet het geld vandaan komen? Te grote staatsleningen frustreren de financiering van het bedrijfsleven; dus, zegt de regeringsverklaring, moet het tekort ten dele door schatkistpapier worden gedekt. Onder die omstandigheden is soberheid het wachtwoord.

De beredening van deze zorgelijke situatie klinkt overtuigend. Toch zouden sommige economen enige twijfel kunnen voelen opkomen. Zij herinneren zich wellicht de boeken over de moderne leer der openbare financiën, die beweren dat de begrotingspolitiek niet zozeer gericht moet zijn op de noden van de schatkist, als wel op de noden van de volkshuishouding. Het behoort niet beslissend te zijn, of de Minister van Financiën met financiële zorgen te kampen heeft, maar of de kringloop in evenwicht is. Laat het tekort (of het overschot) op de begroting maar uitvallen zo het wil, mits voldaan zij aan de nieuwe gouden regel: over- en onderbesteding moeten worden uitgebannen. In deze geest denkende zou men verwachten, dat de regeringsverklaring ons eerst uit zou leggen, of de Nederlandse economie zich onder dan wel boven de rode streep bevindt, die in- en deflatie van elkaar scheidt. Als die diagnose (of prognose, want het gaat over 1968) gesteld is, vloeit het optimale budgettaire beleid er uit voort. Een dergelijke opzet van de financiële paragraaf zou men hebben verwacht indien die paragraaf werkelijk, zoals een krant schreef, „uit het college-dictaat van Witteveen was geknipt“.

De opzet van het stuk is echter een andere. De zorgelijke positie van de schatkist staat centraal. Slechts één zin is gewijd aan de vraag van in- of deflatie, en die zin aarzelt en twijfelt: „het is onzeker in hoeverre het fundamentele evenwicht wordt benaderd“. Ik lees daaruit, dat de regering in ieder geval nog overbesteding aanwezig acht, want dat „benaderen“ van de rode lijn geschiedt van boven af, van uit de inflatie. Overschreden is zij, volgens de regeringsverklaring, niet. Ergo: de conjunctuurpolitiek blijve gericht op bestedingsbeperking.

Dat standpunt is stellig verdedigbaar. Er zijn genoeg gegevens, die in deze richting wijzen: het werkloosheidspercentage ligt nog beneden de twee, de betalingsbalans vertoont nog een tekort, er zijn nog prijsstijgingen te verwachten, de kapitaalmarkt blijft nog krap, de produktie stijgt nog. Maar men had wel gewild, dat de regeringsverklaring de conjunctuurdiagnose iets meer had geargumenteed. Velen in den lande, zakenmensen en werknemers, zien de situatie immers geheel anders. Zij zijn ongerust over de werkloosheid, zij zien terughouding op de markten voor sommige verbruiksgoederen, zij vermoeden de afflauwende investeringen, de dalende afzet. Zij vrezen een naderende depressie. Misschien is die vrees overdreven; maar was het dan niet de taak van de regering geweest, dat te zeggen? Zij belooft maatregelen — verdere maatregelen — tegen de werkloosheid, als die mocht doorzetten; maar zo'n belofte

maakt weinig indruk als zij gepaard gaat met een somber betoog over de geldzorgen van de schatkist. De regering heeft hier een kans gemist.

Want niet iedere krantelezer, en zelfs niet ieder Kamerlid, is er zich van bewust, dat bij een werkelijk dalende conjunctuur als bij toverslag ruimte ontstaat. Niet in de begroting, maar in de volkshuishouding. Dan worden begrotingstekorten als onbelangrijk naar de achtergrond geschoven, of zelfs als heilzaam begroet. De regeringsverklaring had op dit stuk, zonder additionele moeite of kosten, enige simpele en uiterst beknopte lessen uit de Keynesiaanse leerboeken kunnen verbreiden — niet om de taak van het onderwijs over te nemen, maar om de positie van de schatkist tegen de juiste achtergrond te plaatsen, en om de Kamers en de kiezers in te prenten, dat onderbesteding, mocht zij over ons komen, bestreden kan worden en bestreden zal worden. Een blijk van vastberadenheid was geen overbodige luxe geweest. Zoals de tekst nu luidt valt er alleen vastberadenheid tot financiële sanering uit te lezen.

Nu is deze sanering op zichzelf een goed ding. Zolang de macro-economische situatie onzeker is, en niemand weet hoe zij er in 1968 uit zal zien; zolang een aanzienlijk deel van de werkloosheid (kolen, textiel) voortvloeit uit pijnlijke doch onvermijdelijke structurele aanpassingen; zolang forse stappen in in- of deflationaire richting verkeerd zijn, moet het beleid worden gezocht in het stellen van prioriteiten binnen een nauw omschreven kader. Als zodanig is de Zijlstra-norm een bruikbaar hulpmiddel, zelfs als zou blijken, dat de aldus berekende ruimte (in de orde van grootte van f. 1,2 mrd.) te gering is om de onstuitbare verlangens mee te betalen. Men zal waarschijnlijk over de norm heengaan, maar zij werkt niettemin als een waarschuwing. Over de prioriteiten, welke het Kabinet binnen het krappe kader wenst aan te houden, is nog niet veel bekend, behalve op een tweetal punten. Zij zijn belangrijk genoeg om te memoreren.

Daar is in de eerste plaats de ontwikkelingshulp, die prioriteit zal krijgen. Dat zal velen tot vreugde stemmen. Maar een der sectoren, die de last draagt, is de woningbouw. Dat valt, bij lezing van de regeringsverklaring, niet dadelijk op. Er wordt een programma van 125.000 woningen in het vooruitzicht gesteld. Dat is geen gering getal. Toch blijft het achter bij de productiecapaciteit. Nederland zou, door alles op alles te zetten, enkele tienduizenden woningen meer kunnen bouwen. Het beleid van Minister Bogaers heeft een aantal arbeiders naar de bouwvakken gelokt. De produktiviteit in deze sector stijgt. Men zou daarvan nu de vruchten kunnen plukken, maar het Kabinet is dat blijkbaar niet van plan. Er bestaat een werkloosheid van 6 à 7 pCt. in de bouw, en de woningnood is nog dringend. Dat is een kwalijke combinatie. Het zij uiteraard toegegeven, dat de bouwcapaciteit op een minder gelukkige manier over het land is gespreid; de spreiding klopt niet met die van de woningnood. Voorts moeten wij er ons van bewust zijn, dat een verhoogd programma, van zeg 150.000 woningen, bijzonder zware eisen zou stellen aan de financiering. In een uitgesproken overbestedingssituatie zou daarin voor velen een doorslaggevend argument kunnen liggen om een stuk bouwcapaciteit onbenut te laten. Maar zo uitgesproken is de situatie niet — niet de nationale economie, maar de schatkist heeft immers met nijpend ruimtegebrek te kampen. Dat maakt deze ingreep moeilijker aanvaardbaar, al moet ieder voor zichzelf uitmaken, hoe hij het

(vervolg op blz. 449)

„Evangelische radicaliteit” sociaal-economisch een

Inleiding: de voorgeschiedenis

DE Anti-Revolutionaire Partij heeft, zoals begrijpelijk, vanouds gezocht naar een fundering voor haar partijprogramma — d.w.z. ook voor haar sociaal-economisch programma — gebaseerd op het evangelie. Men is altijd op zoek geweest naar een rechthoekige redenering vanuit dat evangelie naar de sociaal-economische praktijk. Een gelukkige hand blijkt men daarin, achteraf bezien, niet te hebben gehad.

Aanvankelijk meende men met het beginsel van de „sovereiniteit in eigen kring” een uitgangspunt voor een positief Christelijke benadering te hebben gevonden. Met dit beginsel kon men de schoolstrijd aan. Men kon stellen dat de school aan de ouders hoorde en niet aan de Staat. Het is begrijpelijk dat men met dit beginsel ook getracht heeft om een fundament te leggen voor de visie op de maatschappelijke orde. Met name Abraham Kuiper heeft met deze centrale idee, die de grondslag werd voor zijn maatschappelijke gedachtegang, grote invloed uitgeoefend op het denken in de Anti-Revolutionaire Partij.

De meeste bekendheid kreeg in dit verband waarschijnlijk zijn inleiding „De sovereigniteit in eigen kring”, een rede die hij hield ter gelegenheid van de inwijding van de Vrije Universiteit. Het was als het ware een metafysische interpretatie van Gods ordinantiën. „Elk gebied” — aldus Kuiper — „gehoorzaamt aan een eigen levenswet en staat onder een eigen overhoogheid”. Men moest dit zo zien dat iedere maatschappelijke kring in eigen soevereiniteit zijn eigen regels en wetten zou moeten vaststellen. De overheid mocht daar niet in treden. De overheid mocht slechts ingrijpen wanneer de ene kring in botsing zou komen met de andere. Voorts mocht de overheid ingrijpen om de eenling te beschermen tegen overheersing van zijn eigen kring.

De gedachte van de soevereiniteit in eigen kring leek aanvankelijk een knappe trouvaille, omdat deze de mogelijkheid scheen te bieden om zich als partij in sociaal-economisch opzicht te onderscheiden van enerzijds de liberalen en anderzijds de socialisten. De liberalen gingen immers uit van het individu en overtrokken daarmee de betekenis van het individu, terwijl de socialisten uitgingen van de Staat en daarmee de betekenis van de Staat overtrokken. De „sovereiniteit in eigen kring” bood naar het scheen de mogelijkheid tot een eigen specifieke benadering van de juiste inrichting van de maatschappij. De gedachte van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie leek daarbij later een nadere uitwerking van dit beginsel.

De praktische ontwikkeling van het sociaal-economisch leven en de visie op het sociaal-economisch gebeuren gingen echter in een geheel andere richting. De gedachte van de „sovereiniteit in eigen kring” bleek in de praktijk onbruikbaar of, krasser geformuleerd, een lege huls. Het was Zijlstra die het op deze forse manier stelde bij zijn intrede aan dezelfde universiteit die Kuiper zeventig jaar tevoren met zijn bekende — zoëven geciteerde — rede had geopend.

Dat het beginsel van de „sovereiniteit in eigen kring” niet kon worden geoperationaliseerd hing samen met de toenemende betekenis van de centrale overheidstaak.

Conjunctuurpolitiek, loonpolitiek, prijspolitiek, sociale politiek, belastingpolitiek werden de instrumenten van het sociaal-economisch beleid. De publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie bleek in belangrijke sectoren van het economisch leven geen wortel te kunnen schieten. Zij bleek — zeker in verhouding tot andere structurele veranderingen in het sociaal-economisch bestel — van geringe betekenis.

Bij dat alles kwam ook nog dat de ontwikkeling van het socialistische en liberale denken zodanig was, dat het moeilijker was geworden om zich ten principale hiervan te onderscheiden. Bij de socialisten raakten rigide planning en staatsalmacht op de achtergrond, terwijl bij de liberalen de gedachte van consequente staatsonthouding meer en meer werd uitgehold.

Zo stierf de gedachte van de „soevereiniteit in eigen kring” nog niet zo lang geleden een zachte dood. Zij had eigenlijk een lang — doch weinig vruchtbaar — leven geleid. Deze ontwikkeling was niet zonder een zekere tragiek, omdat de maatschappijbeschouwingen van socialisten en liberalen mee-evolveerden met de maatschappelijke ontwikkeling, terwijl bij de anti-revolutionairen noodzakelijkerwijs een vacuüm moest ontstaan. De praktische politiek moest naar andere middelen zoeken om een fundament te geven voor het programma van een beginselpartij.

Evangelische radicaliteit

MEN krijgt de indruk dat men thans de sleutel tracht te zoeken in het begrip „evangelische radicaliteit”.

Bleek — zoals hiervóór werd aangegeven — het begrip „soevereiniteit in eigen kring” weinig houvast te bieden voor een consequent Christelijke maatschappijbeschouwing, het begrip „evangelische radicaliteit” biedt, wanneer wij het zo objectief mogelijk trachten te analyseren en het A.R.-partijprogramma hieraan toetsen, nog aanzienlijk méér moeilijkheden.

Een praktische moeilijkheid is dat het begrip „radicaliteit” geen goed Nederlands is. Het komt althans in Van Dale's woordenboek niet voor. Wij treffen er wél het begrip „radicalisme” in aan, dat wordt aangegeven met „neiging tot diepingrijpende hervormingen” resp. „neiging tot strenge consequentie”. Het is moeilijk om over begrippen te twisten, maar wanneer wij aan bovenstaande begripsomschrijving van het woord radicalisme vasthouden (hetgeen gezien het spraakgebruik redelijk lijkt), voldoet het programma van de Anti-Revolutionaire Partij stellig niet aan het door de partij zélf gestelde criterium.

Men kan weliswaar met strenge consequentie met het evangelie in de hand tot aanbevelingen voor diepingrijpende hervormingen komen. Dat kan dan echter in verschillende richtingen gaan. Dat kan allereerst gaan in de richting van een maatschappij, waarin de individuele vrijheid een aanzienlijk grotere rol speelt dan thans het geval is. Men legt dan de nadruk op het Bijbels thema van het „rentmeesterschap”, hetgeen in modern Nederlands ook vertaald kan worden met het begrip „individuele verantwoordelijkheid”.

Deze gedachte wordt bijv. verdedigd in de geschriften van Drs. Bonda (zie o.a. H. J. Bonda: *Volkskracht in gevaar*).

Men kan ook drastische hervormingen in meer collectivistische richting bepleiten, waarbij o.a. het Bijbelse thema van de „naastenliefde” een uitgangspunt kan bieden. Dit vindt men terug in het proefschrift van Dr. De Lange: *De verantwoordelijke maatschappij*.

Ook een tussenweg — of zo men wil een „synthese” — is mogelijk. Men zoekt dan een oplossing tussen enerzijds „verantwoordelijkheid” en anderzijds „gerechtigheid”. Dit is een tamelijk geijkte benadering in de handboeken over Christelijke ethiek. Het is de betoogtrant die men o.a. vindt bij Emil Brunner, die bijv. schrijft in zijn boek *Gerechtigheid* (blz. 168):

„De moderne Staat schijnt tegemoet te komen aan de Bijbelse vereveningstendens, doordat hij met behulp van een progressieve belastingschroef de al te grote winsten en vermogens afroemt. Hoezeer het ook rechtvaardig en in het belang van het algemeen welzijn is, dat de sterken meer lasten moeten dragen dan de zwakken, toch zal de gemeenschap anderzijds in aanmerking moeten nemen, dat ook hier een grens ligt, welke overschrijding een nieuwe onrechtvaardigheid zou doen ontstaan, terwijl zij voor de vitaliteit van het economisch leven ruïneuze gevolgen zou hebben. Men kan niet de kip slachten en toch haar eieren rapen”.

Een betoogtrant — als hierboven weergegeven — is zo vrijblijvend dat men er alle kanten mee op kan. Het zelfde geldt voor het met de label „evangelische radicaliteit” voorziene programma van de Anti-Revolutionaire Partij. Dit programma hinkt inderdaad met onvermijdbaar lege volzinnen, à la Brunner e.a., tussen de polen van verantwoordelijkheid en gerechtigheid. Verder dan tot dit genre van generalisaties kan men echter tòch niet komen omdat iedere concretisering een kwestie van persoonlijke voorkeur wordt.

Nu zou men in verband met ons thema nog in aanmerking kunnen nemen dat een forse verhoging van de ontwikkelingshulp nogal vooraan wordt genoemd in het tamelijk lijvige A.R.-urgentieprogramma. Is dit — zo zou men zich kunnen afvragen — geen specimen van „evangelisch radicalisme”. Hoewel dit een subjectieve interpretatie is, lijkt het nogal zwak, indien een gehele partij aan dit ene punt zou moeten worden opgehangen. Maar zelfs wanneer dit het geval zou zijn doet een hulpverlening, die qua omvang 2 pCt. (of méér) van het nationaal inkomen uitmaakt, gezien in het licht van een geladen begrip als „evangelische radicaliteit”, aan als een bedroevende fooi. Deze naastenliefde via het belastingaanslagbiljet heeft vrijblijvende rekkelijkheid. Het is — zoals bekend — ook niet het specifiek monopolie van één partij.

Al met al, behalve dat de gevoelswaarde van het begrip „evangelische radicaliteit” clocheert met de sociaal-economische inhoud van het partijprogramma, lijkt het begrip als zodanig weinig geschikt voor een duidelijk omlijnd sociaal-economisch programma. Het laat zich, zonder — zoals gezegd — in gemeenplaatsen te vervallen, evenmin operationaliseren wanneer het gaat om belastingpolitiek, industrialisatiebeleid, ondernemingsstructuur, handelspolitiek, monetair beleid, enz. enz.

Het lijkt dan ook niet onwaarschijnlijk dat men — gezien de hierboven geschetste omstandigheden — in A.R.-kring tot de ontdekking zal komen dat, evenals dit het geval is geweest met het begrip „soevereiniteit in eigen kring” (al heeft het zeventig jaar geduurd voor men tot deze conclusie kwam), ook het begrip „evangelische radicaliteit” als beginsei voor sociaal-economisch beleid onbruikbaar is. Drastischer geformuleerd: een lege huls is.

Leende.

J. WEMELSFELDER.

De Antilliaanse economie: al te veel handen, al te weinig monden

I. De grote werkloosheid

BOVENSTAANDE paradox geeft de huidige moeilijkheden op de Antilliaanse eilanden in zijn eenvoudigste doch meest ware karakteristiek weer. Twee verschijnselen worden hoe langer hoe duidelijker. In de eerste plaats is er de werkloosheid; een paar jaren geleden een dreigend spook, vandaag zichtbaar op straat en in de „koeoekoe”. De overheid is zich bewust van de ernst van de werkgelegenheidssituatie. Dat is een goed ding en het geeft hoop. Toch heb ik de indruk dat men nog te optimistisch is over de toekomst. Dat komt, omdat het tweede, veel dieper liggende, verschijnsel: het gebrek aan markt op de Nederlandse Antillen, bij de meeste mensen hier nog niet goed is onderkend. Op twee maal drie eilanden wonen ruim 200.000 mensen. De afstand tussen deze twee groepen eilanden is zo groot, dat er geen sprake is van bij elkaar behoren in de normale geografische zin van het woord (afstand ca. 800 km). Het dichtst bij elkaar liggende marktgebied van enige omvang wordt gevormd door Curaçao, Aruba en Bonaire en daar wonen niet veel meer mensen dan in de stad Haarlem. Een economie dus van een flinke stad, maar die de welvaartsbasis moet vormen voor een complete zelfstandige natie.

Is het wel mogelijk om met zo'n klein aantal mensen een toekomst op te bouwen? Op het ogenblik zijn er teveel mensen: er is werkloosheid. Maar zijn er eigenlijk niet te weinig mensen om die werkloosheid op den duur blijvend weg te nemen? In dit artikel wil ik ingaan op het urgente probleem van de grote werkloosheid, in een volgend artikel op dat van de kleine marktomvang.

Officiële en verscholen werkloosheid

Het is geen uitzonderlijke zaak zonder werk te zijn op de Antillen. Ruw geschat heeft een derde van de daarvoor in aanmerking komende bevolking geen baan (25.000 mensen). Nu wil dat niet zeggen dat deze mensen allen werkloos zijn in de geijkte statistische betekenis. Velen scharrelen er voor een paar uur per dag wat bij, helpen vrienden met een karweitje of vissen wat. Bij de thans aan de gang zijnde registratie van de werkloosheid — door middel van de invoering van een persoonsbewijs per Antilliaan — zal er misschien slechts een getal van 25 pCt. werkloosheid van de totale beroepsbevolking uit de bus komen. Bovendien is er een vrij grote groep die statistisch niet tot de beroepsbevolking behoort (omdat zij ontkennend antwoordt op de vraag of zij — indien er werk was — zou gaan werken), hoewel ze daarvoor wel in aanmerking komt. De lage beroepsbevolking is een van de merkwaardige verschijnselen van deze eilanden. Zelfs in de hoogtij van de olie-industrie was het percentage van de bevolking dat werkte zeer laag in vergelijking met eilanden in de buurt, ook rekening houdend met verschillen in bevolkingsopbouw. Op Curaçao bijv. kwam de werkende bevolking van Antilliaanse origine nimmer uit boven de 30 pCt. Het „normale percentage” zou in de buurt van de 35 tot 39 liggen.

Er was dus altijd een „verscholen werkloosheid”¹⁾, nl. verscholen tussen het niet werkende deel van de Antillianen, welke als een extra last drukte op de schouders van hen die werk konden vinden. Hierdoor was en is

nog steeds de feitelijke werkloosheid hoger dan de officiële cijfers aangeven. Uit onderstaand overzicht blijkt dit duidelijk:

<i>Nederlandse Antillen 1965</i>	
Totale bevolking	209.000
„Normale beroepsbevolking”, zeg 36 pCt.	75.000
Officiële beroepsbevolking 31 pCt.	65.000
„Verscholen werkloosheid”	10.000
Geschatte officiële werkloosheid	15.000
Feitelijke werkloosheid	25.000 = 33 pCt. van 75.000

Bij mijn weten is dit verschijnsel nog nooit goed onderzocht. Naar mijn mening spelen drie factoren hier mogelijk een rol, die een nader onderzoek waard zouden zijn, t.w.:

a. de cultuurhistorie (de handel en de slaventijd) heeft handenarbeid en de lichamelijke inspanning die daarmee samengaat een lager aanzien gegeven dan in West-Europa en Noord-Amerika;

b. het warme klimaat met de altijd heersende droge passaatwind is niet bevorderlijk voor een actief, werkzaam leven (geringe uitdaging door het klimaat);

c. de relatief hoge lonen die de olie-industrie betaalde aan een vrij groot aantal inkomentrekkers, maakten het aantal afhankelijken per inkomentrekker, gezinshoofd of familielid, groot, zonder dat er armoede ontstond. Bovendien zijn de familiebanden op de eilanden zeer hecht en is het normaal als zoons en dochters met hun kinderen in het ouderlijk huis blijven en leven van een inkomen van vader of broer (oom of neef).

Op deze wijze kwamen veel volwassen jongens en meisjes nooit tot werken; de impulsen waren te klein, het bestaan was niet direct zorgelijk²⁾.

De Olie reorganiseert

Toen het arbeidersoverschot als gevolg van de reorganisaties in de raffinaderijen van Esso op Aruba en Shell op Curaçao zichtbaar werd, liet men allereerst de buitenlandse arbeiders vertrekken. Er werkten op de Antillen vele duizenden Surinamers, Hollanders, Engelsen en Portugezen (Engelsen afkomstig van andere Caraïbische eilanden, Portugezen uit Madeira). De Antillianen merkten deze uittocht aan het dalen van de geldstroom; de handelsomzetten op de eilanden liepen terug en de eerste symptomen van dalende welvaart werden voelbaar. Pas de laatste jaren werden ook de „landskinderen” getroffen door de ontslagen in de olie.

¹⁾ Deze verscholen werkloosheid is een andere dan de „disguished unemployment”, die bestaat indien en zolang de grensproductiviteit van de arbeid kleiner of gelijk aan nul is. Dit type verborgen werkloosheid bestaat op de Antillen ook, met name in de sector van het openbare vervoer. Honderden zespersoons taxi's, werk biedend aan evenveel chauffeurs, zouden — met behoud of zelfs verbetering van het dienstbetoon tegen dezelfde prijs — kunnen worden vervangen door grote autobussen.

²⁾ Hetgeen overigens niet wil zeggen dat er vroeger geheel geen armoede was op de eilanden. De olie-arbeiders vormden met hun familieleden een relatief welvarende groep, temidden van armere groepen.

De cijfers over de ontslagen zijn langzamerhand bekend geworden: in 1957 werkten er in de oliesector op de eilanden Aruba en Curaçao naar schatting 19.000 mensen, daarbij inbegrepen de arbeiders in dienst van aannemers die voor de olie werkten. In 1966 zijn dat er nog maar ruim 7.000. Een daling dus met 65 pCt.! Het aantal Antillianen (lands-kinderen) dat in die jaren werd ontslagen — rekening houdend met voortgaande aanstellingen van jonge werknemers — schat ik op 4.000 in totaal, zodat er zo'n 8.000 buitenlandse-werkers zijn verdwenen. Als gevolg van de dalende inkomsten uit de oliesector namen ook de activiteiten in de verzorgende sectoren af en vielen ook daar arbeidsplaatsen weg. Dit laatste, indirecte, effect voor de werkgelegenheid is moeilijk te kwantificeren. M.i. kan het gesteld worden op 4.000 arbeidsplaatsen die voorheen door Antillianen werden bezet. Dat betekent dus dat er in totaal voor Antillianen ca. 8.000 arbeidsplaatsen meer zouden zijn geweest op deze eilanden indien de olie-industrie niet was gaan bezuinigen, hierdoor gedwongen door de verscherpte concurrentie op de wereldmarkt. Vergelijk hiermede de ca. 15.000-16.000 Antillianen die thans „officieel” werkloos zijn. Overigens heeft de olie-industrie getracht de ontslagen arbeiders zoveel dit mogelijk was te begeleiden d.m.v. vervroegde pensionering of overbruggingsregelingen.

Bevolkingsexplosie

De andere oorzaak voor de werkloosheid op de eilanden is de snelle stijging van het bevolkingstal. Sedert de jaren veertig werd de groei aanvankelijk op 3 pCt. tot 3,5 pCt., later op 2,5 pCt. tot 2 pCt. per jaar geschat. Op dit moment betekent dat ca. 4.000 zielen per jaar. De „normale” beroepsbevolking neemt nog steeds per jaar met ca. 2.000 zielen toe. Daarvan zijn er zeker 1.700 geboren uit Antilliaanse ouders, de overigen zijn van buitenlandse afkomst. Op het ogenblik kunnen er van deze 2.000 zo'n 400 werk vinden door de ontwikkelingsprojecten, die vooral door steun uit Nederland worden uitgevoerd. Verder zullen er jaarlijks een 600 naar Holland vertrekken om daar tijdelijk te gaan werken, zodat de stijging van de werkloosheid als gevolg van de bevolkingsgroei ongeveer 1.000 jongens en meisjes bedraagt. De werkloosheid onder de leeftijdsgroep 16 tot 30 jaar is dan ook angstwekkend hoog (tot 40 pCt.?).

Aannemend dat er thans reeds ca. 15.000 werklozen zijn, dan is de toename als gevolg van de bevolkingsgroei per jaar ongeveer 7 pCt. Om die 7 pCt. ofwel 1.000 jonge mensen van werk te voorzien, zouden tenminste jaarlijkse bedragen van NA f. 25 mln. à NA f. 30 mln. in blijvende arbeidsplaatsen moeten worden geïnvesteerd, gegeven de huidige inkomenshoogte op deze eilanden³⁾. Dat betekent per jaar ca. 7 pCt. van het nationaal inkomen of 2 à 3 Hiltonhotels Curaçao (het toeristische paradepaard op dit ogenblik)⁴⁾.

Algemene welvaartsdaling

Tot voor kort merkte de buitenstaander weinig of niets van de stijgende werkloosheid. De armoede die gepaard gaat met het gemis van een betrekking, werd meestal verborgen gehouden achter de traditionele en hechte familiebetrekkingen. Op de Antillen helpen familieleden in nood elkaar; de onderlinge verantwoordelijkheid uit zich vooral in een solidariteit tussen verwanten. Zolang er een inkomen wordt genoten, eet vaak de hele familie, soms ook burens of vrienden, mee! Het zal echter duidelijk zijn dat bij een stijging van de aantallen werklozen een verdere toeneming van de aantallen afhankelijkten per

inkomentrekker op den duur moet leiden tot een algemene welvaartsdaling. Dit moge ook nog blijken uit de volgende gegevens over de loonhoogte op de Antillen.

De gemiddelde lonen voor volwassen geschoolde arbeiders buiten de olie-industrie liggen in de buurt van de NA f. 300 à NA f. 350 per maand. De lonen voor ongeschoolden liggen lager, dichterbij in de buurt van de NA f. 250 per maand. Deze inkomens worden op het ogenblik hoe langer hoe meer gespreid over hele families in plaats van over gezinnen. Bovendien zijn gevallen dat alleenstaande vrouwen met één of meer kleine kinderen van een bedrag van NA f. 50 tot NA f. 80 moeten rondkomen, wat zij dan bijv. verdienen als dienstmeisje, talrijk. Als men dan weet dat op deze eilanden toch echt wel een inkomen van ca. NA f. 200 à NA f. 250 nodig is om een bestaansminimum te verzekeren voor een gezin van man, vrouw en twee à drie kinderen, dan vrees ik dat er hier op het ogenblik veel gebrek wordt geleden.

Van overheidswege en ook door particuliere instellingen (kerken, service-clubs) wordt veel gedaan om de ergste nood te lenigen. Voedselacties op feestdagen, schoolvoedingssystemen; zij vangen veel nood op. Maar met dat alles wordt de oorzaak van het kwaad niet weggenomen.

Ongeschoolde werklozen

De werkloosheid is groot en de kwade gevolgen voor het algemene welvaartspeil nemen toe. Toch zijn er nog een vrij groot aantal open plaatsen die niet door werklozen kunnen worden opgevuld. Dit brengt ons op het vraagstuk van de grote mate van ongeschooldheid van de werklozen.

In een situatie waarin de overheid poogt om de infrastructuur te verbeteren⁵⁾ en om door middel van het aantrekken van bedrijven en de bevordering van het toerisme meer arbeidsplaatsen te scheppen is dit probleem van ongeschooldheid een extra handicap. Bij het entameren van nieuwe projecten de laatste jaren, heeft men herhaaldelijk gekampt met acute tekorten voor bepaalde vakmensen. De werkloze arbeiders uit de olie-industrie hebben vaak een vrij geringe en veel te beperkte scholing, slechts bruikbaar in een speciale bedrijfstak. Bovendien zijn Antilliaanse arbeiders nog veel te veel gewend om onder toezicht te werken en hebben zij te weinig ervaring opgedaan in zelfstandige vakuitoefening. Daarbij komt nog dat naar het slechte voorbeeld van de Hollanders

³⁾ Stel inkomen van een arbeider inclusief sociale lasten op NA f. 5.000 à f. 6.000 per jaar. Voor 1.000 arbeiders dus NA f. 5 à f. 6 mln. Bij een geschatte kapitaalcoëfficiënt van ongeveer 5 vraagt zulks een investering van NA f. 25 à f. 30 mln.

⁴⁾ Volgens de toelichting op de Eilandelijke Begroting 1967 van Curaçao verwacht de eilandsoverheid tot aan 1970 dat een viertal nieuwe grote hotels zullen worden gebouwd, tezamen werk biedend aan ruim 1.000 personen. Als deze plannen doorgaan, schat ik per jaar een toename van de werkgelegenheid in de hotelsector van 200 à 250 personen. Voor Curaçao alleen, waar de jaarlijkse aanwas van werklozen als gevolg van de stijging van de beroepsbevolking op 700 à 800 kan worden gesteld, zal dus de realisatie van de hotelplannen uitkomst bieden voor zo'n 30 pCt. van de werkloosheidstoename in de komende vijf jaren.

⁵⁾ Binnen het kader van een tienjarenschema (1962-1972) is hiervoor een bedrag van ca. NA f. 700 mln. uitgetrokken. De eerste fase van de uitvoering van deze plannen is thans achter de rug. In totaal heeft Nederland gedurende de afgelopen vijf jaar voor ca. NA f. 185 mln. steun beloofd in de vorm van schenkingen, leningen en garanties. Daarnaast heeft het E.E.G.-Ontwikkelingsfonds een bedrag van NA f. 50 mln. ter beschikking gesteld. Besprekingen over de financiering van de tweede fase zijn onlangs afgesloten.

thans ook nog de witte-boordenbaantjes in veel hoger aanzien staan dan de jobs waarbij men vuile handen krijgt.

Nu ziet men de laatste tijd het gevaar van deze ongeschooldheid gelukkig in. Er zijn plannen uitgewerkt om tot een om-, her- en bijscholing te geraken van werklozen. Een voorbeeld van een project op dit gebied dat veel goeds belooft is het werk dat door de Dienst Arbeidszorg op Curaçao wordt gedaan. O.a. is daar een speciale spoedcursus voor bedienend personeel van hotelbedrijven gestart, die zeker in een dringende behoefte voorziet als men weet hoe pover over het algemeen de bediening is in restaurant en hotel, hetgeen veel wrevel wekt bij toeristen.

Overigens ligt in diezelfde hoek nog een terrein braak, nl. dat van de bediening in de winkels. Op Curaçao bijv. is de service in de detailhandel slecht. Met uitzondering van enkele wereldberoemde juwelierszaken is er een duidelijke onverschilligheid voor het artikel dat men aan de man brengt, misschien voor het grootste deel een gevolg van de vreemdsoortige assortimenten die men hier in de winkels aantreft. (In de etalages ziet men bandrecorders broederlijk staan naast schoenen en overhemden; in dezelfde winkel waar men parfum kan kopen, liggen pijpen of verrekijkers uitgestald). Ik voorzie dat de zakenlui hun service wel wat deskundiger en behulpzamer moeten maken als men hier straks meer Europese toeristen heen wil lokken. Over het algemeen is men te weinig toeristenminded en zal er zeker aan de scholing van winkelpersoneel nog veel moeten gebeuren.

Gericht onderwijs

Wordt het onderwijs voor de komende generaties nu wel afgesteld op de eisen van vooral technische vakbekwaamheid en dienstverlening in de toeristensector? Ik geloof dat deze vraag voor het moment ontkennend moet worden beantwoord. Na de lagere school is de meest populaire vorm van onderwijs op de Antillen de M.U.L.O.-opleiding, geïnspireerd op Hollands voorbeeld. Ruim 55 pCt. van de jongens en 75 pCt. van de meisjes, die na de lagere school hun opleiding voortzetten, gaan naar de M.U.L.O. toe. Ik weet dat men in onderwijskringen op de Antillen niet goed raad weet met deze vorm van onderwijs. Het M.U.L.O.-examen geeft de mogelijkheid tot het volgen van M.O., maar daar is dan ook de praktische waarde in feite mee omschreven. Sedert de figuur van de kantoorklerk is uitgestorven, en hier op de Antillen is dat nog sneller gegaan dan in Nederland, vooral door de mechanisatie van de administraties bij de oliebedrijven, is het M.U.L.O.-diploma op zich van weinig waarde bij het vinden van een baan. Tot nu toe heeft de overheid van Eiland en Land door de uitbreiding van het ambtenarenapparaat veel M.U.L.O.-mensen opgevangen. Maar ik vrees dat weldra ook de veel te grote massa van ambtenaren (ca. 9.000 bij Land en Eilanden) zal worden „gestroomlijnd”.

Het ziet er voor de M.U.L.O.-leerlingen niet best uit. In 1963 kon op Curaçao 20 pCt. van de geslaagden die werk zochten geen baan vinden, in 1964 was dat reeds 25 pCt., straks meer dan 30 pCt.? En dan te beseffen dat er ondanks de daling der activiteiten, bij sommige grotere bedrijven buiten de oliesector toch nog tekorten waren aan bijv. goede draaiers of lassers, aan monteurs en elektriciens.

Kennelijk worden op het ogenblik niet de mensen opgeleid waar tenminste nog enige vraag naar is. Dit blijkt te meer uit de beperkte omvang van het lager tech-

INTERN TRANSPORT TRANSPORTWERKTUIGEN

TRANSPORTA

Postbus 3, Jutphaas, Tel. (03471) 4 86
(I.M.)

nisch onderwijs. Op Curaçao volgt nog geen 30 pCt. van de jongens na de lagere school het eenvoudig of lager technisch onderwijs (E.T.S. of L.T.S.). Bovendien is de afval vrij hoog, en verdwenen tot voor kort velen vrij spoedig naar Nederland. Dit laatste verlicht natuurlijk de werkloosheidslast, maar het heeft ten gevolge dat de „vrije reserve” aan enigszins technisch geschoolden zeer klein is. Voor bedrijven die vanuit Europa of de Verenigde Staten het oog laten vallen op de Antillen voor een industrievestiging is dat natuurlijk een groot nadeel. Ook de uitvoerders van de grote infrastructuurprojecten kampen met schaarste aan goede vaklieden. Het zal niemand verwonderen als dit jaar bij de uitvoering van grote projecten buitenlandse specialisten, bijv. metaalbewerkers, zullen worden ingezet. Het werkgelegenheidseffect is dan voor een deel verloren voor de eilanden.

De conclusie moet dan ook luiden dat er jammer genoeg te weinig bewuste aansluiting wordt gemaakt tussen het onderwijs en de economische plannen van de Antillen. Overigens raken we hier een probleem dat steeds weer opduikt in ontwikkelingslanden; wie ontwerpt een gerichte onderwijspolitiek, waardoor welbewust het kiezen van bepaalde opleidingen wordt gestimuleerd en het volgen van andere vakrichtingen wordt afgeremd of zelfs onmogelijk wordt gemaakt?

Naar mijn smaak heeft de econoom zich te lang afzijdig gehouden van de onderwijspolitiek. Te lang is hij te bescheiden geweest over de invloed van de economische behoefte van een land op de keuze van een onderwijsstructuur. Het resultaat is dat vooral in ontwikkelingslanden, maar zeker ook nog in het Westen, goedbedoelende „cultuurexponenten” op vage, zweverige gronden adviseren over vraagstukken, waarin een nuchter aanbod- en vraagoordeel uitsluitel zou moeten geven.

Madurodam van de staathuishoudkunde

Het blijkt wel uit de aantallen werklozen, waarover in het voorgaande is gesproken — 15.000 mensen, waar er per jaar zo'n 1.000 bijkomen — dat de absolute omvang van de problemen op de Antillen klein is. Als men trouwens op de Antillen komt, valt het dwergachtige van alle zaken het eerst op. Bijna nergens ter wereld bestaat dan ook zoals hier de kans om een complete economie als het ware in één oogopslag te overzien: een soort Madurodam van de staathuishoudkunde. Men gaat zich na een wat langer verblijf echter realiseren dat ondanks hun beperkte absolute omvang de relatieve importantie van de problemen zeer groot is. Een werkloosheid van 15.000 mannen en vrouwen spreekt wellicht niet zo aan, een werkloosheidspercentage van 25 (tot 33) zegt voldoende.

De geringe omvang van de Antilliaanse samenleving kan in de toekomst het grote struikelblok zijn voor een spoedig economisch herstel. Zagen we hiervoor het „teveel aan handen” (de werkloosheid), in een tweede artikel zal blijken dat het „te weinig monden” (de kleine marktomvang) als een fundamentele handicap deze economie frustreert.

Curaçao.

Drs. C. J. BRAKEL.

Ontwikkelingshulp en reclame *

TOT besluit van wat Drs. B. Goudzwaard — in zijn artikel „Om de koers van het sociaal-economisch beleid” ¹⁾ — noemt: een vluchtige selectie uit het verkiezingsprogramma van de Anti-Revolutionaire partij, besteedt hij enkele alinea's aan de ontwikkelingshulp. Het zou niet op mijn weg liggen — ware dit een zuiver verkiezingsbetoog — een opmerking hierover te maken. De plaatsing in *E.-S.B.* en ook de min of meer „economische” bewoordingen waarin een en ander is gesteld, geven mij aanleiding enkele aantekeningen te maken.

Mijn kritiek richt zich niet tegen de ontwikkelingshulp zelve, doch veeleer tegen enkele ten gunste van de ontwikkelingshulp aangehaalde argumenten en de wijze waarop deze hulp zou zijn te financieren. Het verheugt mij dat de heer Goudzwaard geen pleitbezorger is voor een fixatie van de ontwikkelingshulp op een bepaald percentage van het nationaal produkt. Hij verzuimt echter een alternatief aan te geven, zoals bijv. de opnamecapaciteit van de ontwikkelingslanden of iets dergelijks. Goudzwaard komt tot wat hij in navolging van Abraham Kuyper noemt: architectonische kritiek op onze maatschappij. Ik betwijfel of deze architectonische kritiek bedoeld is als alternatief voor of aanvulling op de afzondering van een bepaald percentage van het nationaal produkt voor de zgn. ontwikkelingslanden. Deze kritiek luidt als volgt: er bestaat een structurele mondiale disharmonie in het economisch leven. De ontwikkelde landen kenmerken zich door een zekere mate van verspilling door minder urgente of zelfs volkomen overbodige behoeften te bevredigen of te stimuleren, terwijl in de ontwikkelingslanden een tekort bestaat aan middelen ter bevrediging van de noodzakelijke behoeften. Er is een laakbare structureel-bepaalde correlatie tussen enerzijds de mate van „bloei” van onze ondernemingswijze produktie en anderzijds de mate, waarin men materialistisch aan eigen „quasi”-behoeften voorrang verleent boven reële behoeften van anderen.

Ik ben enigszins geschrokken van deze betoogtrant. Men ontdekt eerder de theologiserende, ascetische Calvinist, dan de econoom achter deze bewoordingen. Er wordt echter een begrippenapparaat gehanteerd, dat volledig is gebaseerd op en uitgaat van onze ontwikkelde i.c. Westerse wereld. Het zal de heer Goudzwaard bekend zijn, dat het begrip „reële” behoeften niet alleen tijdgebonden, doch ook plaatsgebonden is. M.a.w. wat in de ene maatschappij reëel is, is in de andere irreëel, misschien quasi. In zijn bewoordingen beluister ik de wens de ontwikkelingslanden een ontwikkelingsniveau te geven, dat *gelijk* is aan dat der ontwikkelde landen. Ik betwijfel of dit haalbaar is, althans op korte termijn, en of dit ook door de ontwikkelingslanden gewenst wordt. M.i. wensen zij eerder een niveau dat — hoe anders misschien ook — *vergelijkbaar* is met de ontwikkelde landen. Moge Goudzwaard dit een woordenspel vinden, blijft de vraag wat hij onder quasi-behoeften wenst te verstaan. Het gebruiken van de term „quasi” impliceert dat hij een criterium heeft kunnen vinden om de behoeften te meten; of is het slechts een intellectueel constateren?

Ik meen eveneens een theologiserende of — zo er bezwaar bestaat tegen deze term — een ethische stellingname

te beluisteren in de zinsnede, dat onze Westerse samenleving de ingebouwde tendens heeft de mens „op te voeden tot begeren”, d.w.z. te stimuleren tot een materialistische levensstijl ten koste van anderen. Met name dit laatste: ten koste van anderen, geeft mij enige problemen. Goudzwaard doelt hier kennelijk op de minder bedeelde ontwikkelingslanden. Wij hebben echter — gelukkig — in onze Westerse wereld gezien, dat er op een bepaald moment aandacht werd besteed aan de minder bedeelden in de maatschappij. Men hoeft slechts te denken aan de sociale politiek en de via de belastingen te voeren inkomenspolitiek. In onze Westerse maatschappij is het, enkele achterhoedegevechten daargelaten, toch ook geen probleem meer dat gelden t.b.v. ontwikkelingshulp opgebracht dienen te worden. Het opvoeden *ten koste van anderen* lijkt mij een te boude uitspraak.

NA deze meer inleidende bezwaren kom ik tot iets waarover ik misschien niet geschreven zou hebben, ware het niet dat Goudzwaard hierop in ander verband terug is gekomen ²⁾. Schrijvende over de financiering van de ontwikkelingshulp meent hij dat een soort belasting op reclame tot de mogelijkheden behoort. Het blijkt dat niet voor niets de reclame aan een bestemmingsheffing dient te worden onderworpen. Er is volgens Goudzwaard een onderscheid in informerende, rivaliserende en pousserende reclame. Slechts de informerende reclame wordt aanvaardbaar geacht.

Ik wil enkele bezwaren naar voren brengen tegen de heffing van een belasting op reclame. Deze belasting legt een direct aanwijsbaar verband tussen de reclame en de ontwikkelingshulp. Het is een soort boetedoening voor een zondige uitwas van onze maatschappij. Het ware consequent — deze redenering volgend — de reclame geheel te verbieden en de bedrijven extra te belasten. Praktisch is dit niet uitvoerbaar omdat, eenmaal een verbod ingesteld hebbende, de belastingverdeling over de bedrijven vrij willekeurig kan worden. Is eenmaal de weg gekozen om de reclame te belasten — dan weet de heer Goudzwaard net zo goed als ieder ander — dat zal worden getracht deze extra last te ontgaan of te verschuiven (dit is wellicht de materialistische levensstijl ten koste van anderen). Men kan de last ontgaan door om te zien naar andere middelen (tijdelijke prijsreducties, meer vertegenwoordigers, premies aan tussenhandel e.d.). Men kan de last verschuiven door de belasting in de eindprijzen (consumentenprijzen) door te berekenen (vergelijk de omzetbelasting).

Ik meen dat het heffen van een reclamebelasting een vrij willekeurige werking zal hebben. Ik meen ook dat het heffen van een dergelijke belasting weinig heilzaam zal zijn voor de ontwikkelingshulp. Het opleggen van afzonderlijke lasten aan het Nederlandse volk ten gunste van de ontwikkelingshulp, zoals gesteld in het verkiezingsprogramma van de groepering waartoe de heer Goudzwaard

* De auteur van dit artikel is secretaris van de commissie ontwikkelingslanden van de C.H.U. (red.).

¹⁾ In het Verkiezingsnummer van *E.-S.B.*, 1 februari 1967, blz. 141/142.

²⁾ Zie *Ariadne*, no. 8, van 22 februari 1967, blz. 255, 256.

behoort, kan noodzakelijk zijn. Men moet echter voorzichtig zijn bij het uitkiezen van objecten waarop de belasting zal worden geheven. Met evenveel recht kan worden gepleit voor een extra inkomstenheffing, hetgeen nog de charme heeft, dat hierin het draagkrachtprincipe is verwerkt.

De heer Goudzwaard zal mij tegenwerpen, dat ik hiermede niet de vinger heb gelegd bij de wonde plek in onze maatschappij. Ik moge hem erop wijzen dat er nog een paradox — zoals er zoveel bestaan — in onze maatschappij aanwezig is. Een teruggang in de groei van de ontwikkelde economieën zal onvermijdelijk een vermindering inhouden van de fondsen welke ten goede komen aan de ontwikkelingslanden. De ontwikkelingslanden zijn dus niet gebaat bij een stremming van de Westerse ontwikkeling, doch veeleer bij een (verhoogde) overdracht van middelen. Een extra heffing — waarbij het de vraag blijft of het psychologisch gezien verstandig is een ontwikkelingsheffing als zodanig in te stellen; denkbaar is ook een ruimere inkomstenheffing met financiering van de ontwikkelingshulp uit de algemene middelen — heeft als voordeel dat het reeds gereleveerde draagkrachtbeginsel wordt gehanteerd en dat de burgers zelf tot een, misschien andere, ordening van hun behoeften komen. Belastingtechnisch lijkt mij een heffing op inkomens, als zodanig, ook gemakkelijker dan de bij wijze van voorbeeld gekozen heffing op reclame.

DE heer Goudzwaard heeft zich kennelijk geen voorstelling gemaakt van de reclame in de ondernemingen van onze maatschappij. Bij de klassieke economen zal men geen rol zien toebedeeld aan de reclame. Het vrije spel van vraag en aanbod resulteert in een marktprijs. Het verbreken van deze relatie geeft ruimte voor de reclame. M.a.w. een verboden communicatie autoriseert het bestaan van bepaalde soorten reclame. A. Marshall maakt een onderscheid in „constructive” en „combative advertisements”, een onderscheiding die wij terugvinden in informerende, pousserende en rivaliserende reclame — afgezien van, maar dit is misschien een detail, het verschil tussen „advertisements” en reclame. Bij Marshall treft men een afwijzing van de „combative” reclame, zijnde „social waste”. Ik vraag mij af, welke criteria er gebruikt zullen moeten worden om een dergelijk verschil in reclameuiting te kunnen registreren. Het verschil tussen pousserende en rivaliserende reclame is uitermate moeilijk vast te stellen, temeer daar vergelijkende reclame, althans in Nederland, tot de uitzonderingen behoort. Dit verschil zal de heer Goudzwaard wellicht niet interesseren, omdat beide vormen in het verdachtenbankje zitten. Blijft het verschil tussen de informerende reclame en de andere vormen.

Langzamerhand is men — ook in reclamekringen — tot de overtuiging gekomen, dat één der hoofdfuncties van de reclame dient te zijn: het vervullen van een goede communicatie. Het effect van de reclame dient dan ook niet te worden afgelezen in termen van omzet („the cash bell rings”). Het merkwaardige feit doet zich voor dat vooral buitenstaanders geneigd zijn bij reclame direct te denken aan de omzetverhogende werking alleen, eventueel ten koste van anderen. De reclame behoort — met andere de

ondernemer ten dienste staande instrumenten — bij te dragen in een verhoogd resultaat. De heer Goudzwaard zal in zijn schuldigverklaring van onze huidige Westerse maatschappij dan tot de conclusie moeten komen, dat elk van deze instrumenten dienen te worden belast, althans voor zover niet informatief werkende. Met de heer Goudzwaard kan ik het eens zijn, dat er verspillingen kunnen optreden, ook bij het maken van reclame. Micro-economisch gezien is het de taak van de ondernemers om deze zo klein mogelijk te doen zijn. Macro-economisch gezien is het een kwestie van appreciatie van onze maatschappijvorm.

Ter voorkoming van misverstand wil ik er ten slotte op wijzen, dat ik geen enkele kritiek heb op het geven van ontwikkelingshulp als zodanig. Integendeel.

Breukelen.

Drs. B. G. KLEIN WASSINK.

Naschrift

IN zijn gewaardeerde reactie heeft Drs. Klein Wassink zowel mijn argumentatie t.a.v. de ontwikkelingshulp aangevochten, als de daaruit voortvloeiende suggestie van een „bestemmingsheffing” op reclame. Graag ga ik op beide punten een ogenblik nader in.

Allereerst zou ik willen opmerken, dat mijn betoog over de „architectonische kritiek” op onze samenleving inderdaad niet losstaat van een zeker ongenoegen, dat ik ten aanzien van de meeste discussies over ontwikkelingshulp gevoel. Deze discussies komen tot nu toe niet veel verder dan de vraag, of 1 of 2 pCt. van ons nationaal inkomen aan ontwikkelingshulp moet worden besteed en of die hulp multilateraal of bilateraal moet worden gegeven. Enigszins gechargeerd voorgesteld doen deze discussies mij denken aan de befaamde vraag uit de vorige eeuw, of men een bedelaar aan de deur alleen een „bete broods” behoeft te geven, ofwel een morele verplichting bestaat hem ook voor de duur van één nacht huisvesting te verlenen.

Waarom dit voorbeeld? Omdat, evenals toen, de hulpverlening van thans m.i. te zeer wordt getrokken in de sfeer van de liefdadigheid, in de sfeer van een charitatief gebaar, dat in zijn omvang beperkt blijft door wat wij zelf „overhouden” na al onze andere behoeften te hebben vervuld. Dit is naar mijn mening géén adequaat antwoord op de nood der ontwikkelingslanden, evenmin als in de vorige eeuw de sociale kwestie zo tegemoet kon worden getreden. De huidige meningsvorming rond de ontwikkelingshulp is nog niet veel verder dan men in de vorige eeuw was, toen men op de sociale kwestie veelal reageerde in de trant van „het kommetje soep van de diaconie”.

Vandaar, dat ik het noodzakelijk achtte, in mijn artikel het vraagstuk van de toenemende kloof tussen arme en rijke landen te plaatsen in het licht van een „architectonische kritiek” op onze samenleving, evenals Kuyper in zijn tijd dat t.a.v. de sociale kwestie noodzakelijk vond. Deze kritiek richt zich daarbij thans op die factoren in onze Westerse samenleving, welke de structurele *oorzaak* vormen voor de nog steeds plaatsvindende verwijding van de kloof tussen arme en rijke landen.

De heer Klein Wassink heeft klaarblijkelijk uit mijn betoog opgemaakt, dat ik toenemende welvaart en luxe

(I.M.)

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico: aandelen

als zodanig afkeur; hij spreekt immers van de betoogtrant van een theologiserende, ascetische Calvinist. Niet tegen welvaart als zodanig richtte zich echter mijn betoog, maar tegen een stimulering van welvaart, die geschiedt *temidden* van een wereld vol reële en bittere bestaansnood. Tegen dit reliëf van diepe armoede durf ik rustig, ook als christen, het politieke waarde-oordeel aan, dat veel van onze

Westerse behoeften quasi-behoeften zijn. Daarmee bedoel ik dus met name behoeften, die in mate van dringendheid zover achterop komen, dat zij bij een mondiale schaarste aan produktiemiddelen hebben te wijken voor de vitale primaire levensbehoeften van anderen.

De heer Klein Wassink heeft mij er daarbij niet van overtuigd, dat een opvoering van onze welvaart zonder meer als voordelig voor de ontwikkelingslanden kan worden beschouwd — omdat hierdoor de mogelijkheden tot financiële overdracht van gelden zouden toenemen. Wanneer men een kloof wil verkleinen, moet men hem m.i. niet eerst opzettelijk verwijderen. Veel reëler lijkt het mij toe, wanneer door een afremming van de behoeften-stimulansen in de rijke landen een deel van de autonome groei van hun productiecapaciteit wordt vrijgemaakt voor een overheveling naar, en een inzet in ontwikkelingslanden. Daartoe is nodig, dat de keuze tussen onze eigen welvaart en de armoede van anderen institutioneel een plaats krijgt in alle belangrijke stadia van ons inkomensvormings- en -verdelingsproces. Bovendien zal de ontwikkelingshulp moeten worden geïntegreerd in het *totale* overheidsbeleid, ook waar dit op zgn. typisch binnenlandse vraagstukken (zoals onderwijs, fiscaal beleid) betrekking heeft. De ontwikkelingshulp zal in onze economie m.a.w. niet langer als *randverschijnsel*, maar als *centrale „issue“* moeten gaan fungeren!

Hiermede heb ik m.i. tegelijkertijd een antwoord gegeven op de vraag van Drs. Klein Wassink, of de „architectonische kritiek” al dan niet fungeert als een alternatief voor de 2 pCt. ontwikkelingshulp. De wegen, die via deze architectonische kritiek in het zicht komen, vormen m.i. de enige mogelijkheid om op de duur tot hogere percentages dan 2 te geraken. Via de geijkte weg van ontwikkelingshulp als „overschot van onze weelde” mogen we blij zijn, wanneer we nog eens, in de verre toekomst, 1 pCt. of 1½ pCt. bereiken. We komen pas verder, wanneer de *structuur* van onze samenleving op bepaalde punten is omgevormd.

DAARBIJ is ten aanzien van de concrete wegen om dit doel te bereiken, uiteraard zeer wel verschil van mening mogelijk. De door mij gedane suggestie van een soort belasting op reclame geef ik graag voor een betere; ik heb deze suggestie dan ook zeer voorzichtig geformuleerd. Dit wil echter niet zeggen, dat ik reeds nu

BELEG INTERNATIONAAL
BELEG IN **Interunie**

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

(I.M.)

door de bezwaren van de heer Klein Wassink van de onjuistheid van deze suggestie overtuigd zou zijn.

Om te beginnen: natuurlijk zal ook deze belasting worden afgewenteld door de producent. Maar is dat een bezwaar? Wanneer zij wordt afgewenteld op de consument, gaat zij naar haar effect fungeren als een soort omzetbelasting op luxe en semi-luxe goederen; t.a.v. noodzakelijke levensbehoeften wordt immers niet of nauwelijks pusherende of rivaliserende reclame bedreven. En juist voor de luxe en semi-luxe behoeften geldt m.i., dat zij zeker geen hogere economische prioriteit hebben dan de primaire levensbehoeften in de ontwikkelingslanden.

Evenmin geloof ik, dat zulk een belasting een willekeurig element in ons belastingstelsel zou introduceren. Men kan haar beschouwen als een soort tariefdifferentiatie naar de door reclame aan het produkt toegevoegde waarde. Ook in de omzetbelasting groeit men qua systeem naar een belasting op de toegevoegde waarde toe.

Natuurlijk kan de fiscale wetgever niet een precies onderscheid maken tussen reclame van overwegend informatief karakter — die ook ik in principe van belasting zou willen vrijwaren — en reclame, die primair uit is op het verwerven van het marktaandeel van anderen en/of in hoofdzaak van „persuasive” behoeften scheppend karakter is. Hier zal een fiscaal criterium moeten komen. Dit kan men vinden door bijv. de reclame-uitgaven pas belastbaar te doen zijn, wanneer zij een bepaald percentage van de totale produktiekosten te boven gaan, of zich bij belastingheffing te beperken tot degenen die gebruikmaken van bepaalde „dure” media, zoals radio en televisie. Ik geef graag toe, dat dit vrij grove criteria zijn, maar bij een billijk tarief zijn ze m.i. als eerste uitgangspunt aanvaardbaar.

Mijn bedoeling is namelijk geenszins, de reclame als fenomeen uit onze economische orde te verdrijven; die orde is zonder reclame welhaast ondenkbaar. Maar wel hoop ik, dat op deze wijze *cumulatieve* tendenties in het aandeel van de reclame in onze nationale bestedingen — zoals die in de Verenigde Staten zijn opgetreden — op langere termijn worden tegengegaan. Wanneer die cumulatieve tendenties uitblijven, ontstaat een minder sterk kunstmatig opgeschroefd behoeftenpeil, en daarmee ook de economische mogelijkheid om op de duur tot een zekere versmalling van de welstandskloof t.o.v. de ontwikkelingslanden te geraken.

Schoonhoven.

B. GOUDZWAARD.

(I.M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

Hoe komt iemand aan het idee... dat wij een "wetenschappelijke" computerindustrie zijn?

Wetenschap is onze kracht. Zolang dat de betekenis is: akkoord. Maar als het wil zeggen dat wij vooral computers zouden ontwikkelen voor wetenschappelijke toepassingen: het tegendeel is waar. Onze computers zijn vóór alles ontwikkeld voor automatisering op administratief gebied. Ze worden vooral ingezet bij industriële en commerciële ondernemingen. In verschillende Westeuropese landen. Vanwaar dan "wetenschappelijke"? Dat wordt u snel duidelijk. De eerste computers, die wij ontwikkelden - meer dan tien jaar geleden - kregen een wetenschappelijke taak. Al waren ze minstens even goed voor administratieve informatieverwerking. Door diverse mogelijkheden. Met name op het gebied van de randapparatuur.

Bij onze huidige serie computers ligt het accent op administratieve toepassingen.

Hoewel er nog steeds EL-computers worden ingezet voor zeer specialistische, wetenschappelijke applicaties. Pleit het niet voor onze computers, dat ze die uiteenlopende taken even goed vervullen?

Wij dachten van wel.

Zéker omdat die tendens zich duidelijk aftekent. Er is een ontwikkeling naar het gebruik van één machine voor wetenschappelijke en administratieve toepassingen.

"Wetenschappelijk?" Ja, al zijn we meer dan wetenschappelijk alléén.

AUTOMATISEREN + VOORUITZIEN = DENKEN AAN ELECTROLOGICA

ELECTROLOGICA

N.V. Electrologica, Stadhoudersplantsoen 214,
Den Haag. Tel. 070 - 51 46 41.

Doelmatigheid versus rechtvaardigheid

De ideeën van een ex-Staatssecretaris

ELKE oproep tot eenvoud, doelmatigheid en doorzichtigheid vindt dezer dagen gretig gehoor. Zo ook het voorstel tot vereenvoudiging van ons stelsel van loon- en inkomstenbelasting, dat (de toen demissionaire en nu ex-) Staatssecretaris van Financiën, Dr. W. L. G. S. Hoefnagels, heeft gedaan in zijn rede voor het Nederlands Katholiek Werkgeversverbond op 25 oktober jl. Men moet sterk in zijn schoenen staan om de waarde van voorstellen, de doelmatigheid beogende, in twijfel te durven trekken. Dit laatste nu deed op 8 april jl. Prof. Dr. J. H. Christiaanse in een voordracht voor de Vereniging voor Belastingwetenschap. Wij zullen in het onderstaande, na eerst de essentie van Hoefnagels' plan te hebben aangeduid, ingaan op enkele van Prof. Christiaanses bezwaren; de volledige tekst van zijn rede verschijnt binnenkort in druk ¹⁾.

Hoefnagels' voorstel

Naar de mening van Hoefnagels ligt de eigenlijke oorzaak van de ingewikkeldheid van ons belastingsysteem in het hoge marginale tarief. Immers, dit heeft geleid tot sterke aandrang aftrekposten of bijzondere tarieven te creëren alsmede tot de neiging door middel van allerlei ingewikkelde constructies belasting te ontgaan, hetgeen de fiscus er weer toe heeft gebracht vele gedetailleerde maatregelen te ontwerpen ten einde zulks te voorkomen. Bovendien is er dan nog het parlement dat voor allerlei deelbelangen op speciale regelingen aandringt. De ondoorzichtigheid van ons systeem van inkomsten- en loonbelasting is zodoende groot (en de perceptiekosten hoog). Op zichzelf is daarom iedere poging tot vereenvoudiging van het stelsel toe te juichen.

Hoefnagels koppelt zijn poging aan het heffingsysteem A.O.W. Hij ziet een mogelijkheid voor dat deel van het inkomen dat ook onder de heffing van de A.O.W.-premie valt (het huidige premie-inkomen hiervan is nu maximaal f. 14.050) de verschillen in inkomensbegrip, tariefopbouw en kinderaftrek tussen I.B.- en A.O.W.-heffing glad te strijken en aldus voor de massa van de belastingplichtigen een vereenvoudiging in te voeren. Deze komt neer op een laag proportioneel I.B.-percentage tot een zekere inkomensgrens, waardoor heffing A.O.W. én belasting in één percentage zouden kunnen worden geïnd. Een laag proportioneel percentage betekent ook een laag marginaal percentage, waarmee de bestaande verfijningen bij de vaststelling van het inkomensbegrip zouden kunnen worden gemist.

Hoefnagels' voorstel komt in concreto hierop neer:

- een proportioneel tarief voor de eerste f. 14.000 van 9 pCt. voor gehuwden;
- over de tweede schijf van f. 14.000 tot f. 20.000 het oude tarief plus 5 pCt.;
- het meerdere van het inkomen boven f. 20.000 wordt volgens het bestaande tarief belast ²⁾;

- het aantal tariefklassen wordt tot twee teruggebracht: gehuwd en ongehuwd; de laatste zou dan enige procenten meer dan 9 pCt. over de eerste f. 14.000 moeten gaan betalen;
- voor gehuwden met kinderen zou voor de dan vervallen kinderaftrek compensatie moeten worden gezocht in een verhoging van de (belastingvrij geworden) kinderbijslag;
- compensatie voor de eveneens vervallen belastingvrije voet vindt buiten de I.B. en L.B. plaats (hogere A.O.W.-uitkeringen, beurzen e.d.);
- vervanging van de vele aftrekposten door één algemeen procentueel forfait.

Christiaanses bezwaren

Christiaanse verhuut geenszins dat hij blij is met het doel van Hoefnagels' voorstel, de vereenvoudiging van het systeem, en acht het plan uit dezen hoofde dan ook zeer waardevol. Hij oppert echter een aantal belangrijke bezwaren die wij, voor zover wij deze delen, hieronder willen noemen of aanvullen.

1. Naar de mening van Christiaanse loopt Hoefnagels te gemakkelijk heen over „de fundamentele verschillen tussen belastingen en de heffingen, die in het kader van onze volks- en werknemersverzekeringen worden opgelegd”. Christiaanse ziet in de wens om tot een verdergaande samenbundeling van sociale verzekering en belasting te komen „een politiek vooroordeel”. Wij laten dit — overigens zeer belangrijke — principiële punt liever rusten, omdat onze mening toch niet meer kan zijn dan één die onze uiteindelijk ook politiek bepaalde, visie reflecteert. Wij beperken ons daarom tot de meer objectief waarneembare manco's in Hoefnagels' plan, waarover een zeker communis opinio kan bestaan.

2. In nevenstaande grafiek worden de absolute en marginale percentages van Hoefnagels' plan (zonder de compensatieregelingen) vergeleken met die van het jongste eindtarief, zoals dat — nieuwe regeringsswisselingen voorbehouden — in 1968 in zijn totaliteit van kracht zal zijn.

Ten gevolge van het proportionele tarief beneden de veertien mille zijn tot die grens Hoefnagels absolute en

¹⁾ Tezamen met een bij dezelfde gelegenheid door Prof. Dr Th. A. Stevers geleverde, meer macro-economische, kritiek op het voorstel-Hoefnagels, beide in de door Kluwer uitgegeven reeks „Geschriften van de Vereniging voor Belastingwetenschap”. Prof. Christiaanse was zo vriendelijk ons inzage te verlenen van zijn manuscript.

²⁾ Voorbeeld: iemand met een inkomen van f. 40.000 zou aan belasting betalen: 9 pCt. van f. 14.000 + 5 pCt. van f. 6.000 + (belasting volgens huidige tabel over f. 40.000 — dito over f. 14.000).

(I.M.)

DE VRIES ROBBÉ & Co
GORINCHEM

**staalconstructies
metalen ramen en deuren**

marginale percentage aan elkaar gelijk, daarna gaat het absolute percentage stijgen en het absolute percentage van het eindtarief steeds verder naderen, maar het als limiet houden, m.a.w. bij Hoefnagels betaalt men dus, wanneer men een inkomen van meer dan f. 8.000 heeft, in totaal minder belasting dan onder het eindtarief.

Omdat aan Hoefnagels' ideeën een vereenvoudiging van het marginale tarief ten grondslag ligt, is het verdere verloop van het marginale percentage voor ons het meest interessant. Welnu, bij f. 14.000 maakt het een enorme (discontinue) sprong: van 9 pCt. naar 32,5 pCt. en vervolgens oplopend tot 40 pCt. bij f. 20.000; het maakt dan weer een kleinere sprong, nu naar beneden, en krijgt daarna dan hetzelfde grafisch verloop als het marginale percentage onder het eindtarief. Christiaanses oordeel hierover, waarbij wij ons van harte aansluiten, is zeer negatief.

„In stede van het doortrekken van de tegemoetkoming in de steilte van de progressie voor personen met inkomens boven de f. 14.000 wordt een groot deel van deze groep geconfronteerd met een nog steilere progressie dan thans. . . . Aanvaarding van de gedachte-Hoefnagels ten aanzien van de f. 14.000 zal m.i. de tegenstellingen in ons volk tussen bepaalde inkomensgroepen en de frustratie ten aanzien van de overheid eer doen toenemen dan afnemen”.

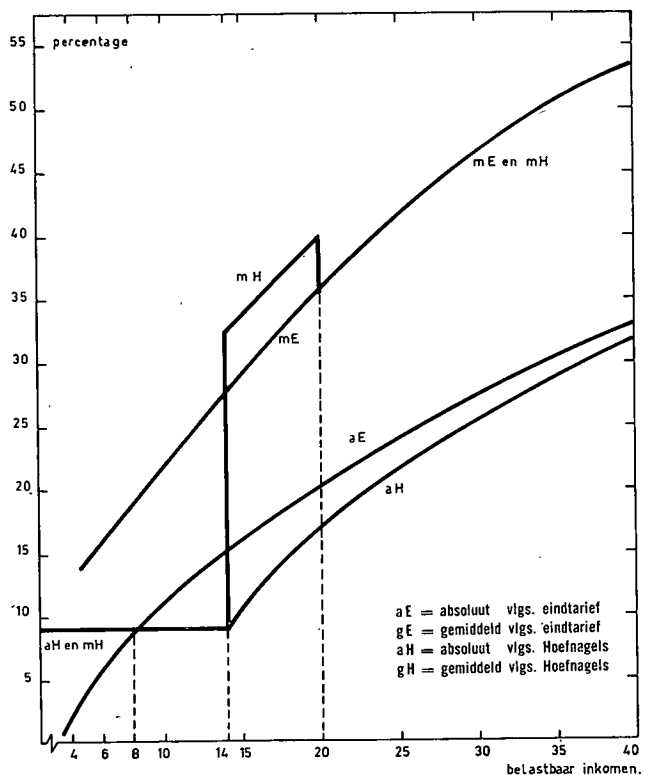
In feite wordt de verlaging van het marginale tarief beneden de veertien mille gekocht met een verhoging van het marginale tarief voor de inkomens tussen f. 14.000 en f. 20.000. Een vreemde zaak en een willekeurige discriminatie.

3. Hoefnagels doet afstand van het internationaal aanvaarde belastingvrije minimum, de zgn. vrije voet, een maatregel dus die (zie grafiek) de inkomens beneden de f. 8.000 treft. Weliswaar biedt hij daarvoor enige compensatieregelingen (o.a. voor bejaarden en gehuwde bursalen) maar loopt toch wel heel gemakkelijk heen over de problemen met betrekking tot wat wij maar gemakshalve de „gewone” loontrekker zullen noemen met de opmerking: „Aangezien gehuwde werknemers zonder kinderen ³⁾ vrijwel zonder uitzondering het minimumloon genieten, blijven er weinig te compenseren gevallen meer over en daarvoor zijn oplossingen denkbaar”. Die oplossingen geeft hij niet aan. Bovendien is het minimum loon nog altijd bepaald geen f. 8.000 en tot die grens zal toch onder Hoefnagels' tarief moeten worden gecompenseerd.

4. Niet duidelijk is waarom Hoefnagels wél de kinder-af trek voor inkomens beneden de f. 14.000 wil afschaffen (en vervangen door een verhoging van de kinderbijslag), maar niet voor de inkomens boven die grens, terwijl zijn oorspronkelijke opzet toch is over de gehele linie vereenvoudigingen in te voeren. Christiaanse vraagt zich in dit verband af waarom een proportionele zone mét kinder-af trek, en dan in de technische vorm van inkomens-af trekken, niet mogelijk is (en doelmatiger).

5. Ten einde tot een vereenvoudiging van het inkomens- begrip te komen, stelt Hoefnagels een algemeen forfait voor van bijv. 20 pCt. met een maximum van f. 2.800; met de mogelijkheid dit in het proportioneel tarief te verwerken.

Grafische voorstelling van het verloop van de inkomstenbelastingpercentages volgens tariefgroep II (gehuwden zonder kinderen)

Dit zou dan, uitgaande van een forfait van 20 pCt., van 9 tot ca. 7 pCt. kunnen dalen. Voor inkomens boven de veertien mille blijft Hoefnagels nog al vaag.

Christiaanse acht een algemeen overkoepelend forfait veel te grof omdat de uitgaven voor persoonlijke verplichtingen en de buitengewone lasten zeer sterk van geval tot geval kunnen verschillen. De materiële gelijkheid tussen de belastingplichtigen zou aldus tekort worden gedaan.

EEN zekere charme is Hoefnagels' voorstellen niet te ontzeggen; de sobere lijnen van zijn bouwsel zijn verre te prefereren boven de barok van ons huidige inkomstenbelastinggebouw. Het zal echter ook functioneel moeten zijn; aan l'art pour l'art in de fiscale sfeer bestaat geen behoefte. Een andere kracht die aan ons belastingrecht vorm geeft, de rechtvaardigheid, wordt onvoldoende recht wedervaren. En dat is veel belangrijker dan welke vormschonheid ook.

Het introduceren van een grens waarbeneden het marginale tarief proportioneel en waarboven het sterk progressief is, draagt reeds het element van een zekere willekeur in zich, nog geheel afgezien van de feitelijke keuze van grenslijn. Aan het rechtvaardigheidsaspect doet ook het alge-

³⁾ Gehuwde werknemers met kinderen acht hij voldoende gecompenseerd door de in zijn voorstel opgenomen verhoging van de kinderbijslag.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

meen forfait onrecht. Je kan niet alle belastingplichtigen op een kluitje gooien ⁴⁾ en dan een min of meer gemiddelde aftrekpost creëren. Het is bijv. onrechtvaardig aan hem, die net boven de loongrens voor de ziekenfondsverzekering zit, door de woningnood tot het kopen van een huis (met een dure tophypotheek) is gedwongen en veel reis- en andere verwervingskosten heeft, een zelfde procentueel forfait toe te staan als aan zijn collega, die een paar honderd gulden minder verdient en daarmee wel „in het fonds zit”, die voorts in een (relatief goedkope) woningwoning huist en twee straten van zijn kantoor afwoont.

De groep beneden de f. 8.000 is absoluut, de groep tussen f. 14.000 en f. 20.000 marginaal het kind van de (Hoefnagels)rekening. De compensatieregelingen voor de eerste categorie zijn onvoldoende uitgewerkt en op het eerste gezicht ontoereikend. Vele voordelen van het proportionele tarief slaan in nadelen om wanneer zij de willekeurige grens van veertien mille zijn gepasseerd. Zolang een werkend echtpaar beneden die grens blijft, is het voor de vrouw dankzij het marginale tarief inderdaad aantrekkelijk te blijven werken (geen latere aanslag). Zodra het gezamenlijk inkomen echter meer dan f. 14.000 gaat worden, wordt (a) de animo van de vrouw om te blijven werken t.g.v. het hoge marginale tarief veel geringer en rijzen (b) er problemen met betrekking tot de loonbelasting: wanneer

moet men ophouden proportioneel i.b. in te houden? Dezelfde vraagstukken rijzen ten aanzien van de bijzondere beloningen en het vervullen van twee dienstbetrekkingen. Deze bezwaren zijn alle terug te voeren op ons hoofd-bezwaar: de willekeurige grens van veertien mille en het hoge marginale tarief (van 32,5 tot 40 pCt.) voor de eerste zesduizend gulden daarboven.

Niet duidelijk is ons in hoeverre het voorstel van de ex-Staatssecretaris het produkt is van een eigen inval (hobby zo men wil) dan wel de weerspiegeling van een meer algemene tendens op Financiën. Als het eerste het geval is, dan is ons de val van het Kabinet-Cals in dit opzicht niet onwelgevallig.

dR

⁴⁾ Wat Hoefnagels in feite doet, getuige ook zijn opmerking: „Naarmate men dus de draagwijdte van de regeling vergroot, wordt het over één kam scheren van alle gevallen meer gemotiveerd”. Hoefnagels' rede is verschenen bij Samsom als no. 48 in de serie „Geschriften Recht/Bestuur/Economie”, 16 blz., f. 2,50.

Wij verkopen een belangrijk assortiment verpakte levensmiddelen op de binnen- en buitenlandse markt. Binnen de marketing-groep bestaat nu behoefte aan een

functionaris

die belast zal worden met

documentatie en commerciële deskresearch

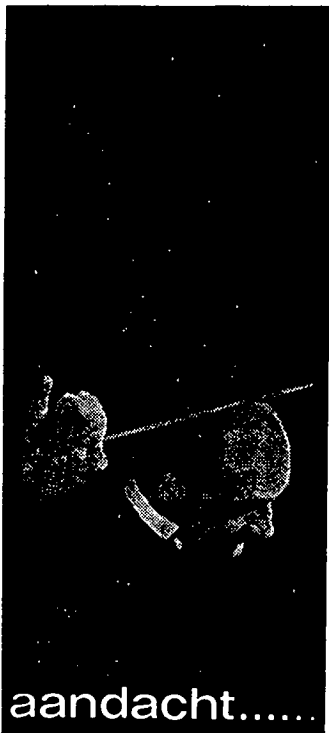
Hij zal commerciële gegevens uit binnen- en buitenland verzamelen, systematiseren en analyseren. Voor deze functie, waarvoor een ruim salaris-budget beschikbaar is, gelden de volgende sollicitatie-eisen:

- middelbare opleiding, eventueel vervolgd door een academische vorming;
- ervaring welke zijdelings of bij voorkeur rechtstreeks op bovenomschreven functie gericht is;
- goede beheersing der moderne talen.

HONIG

Wij verzoeken geïnteresseerde kandidaten een sollicitatiebrief te zenden aan de Personeelsafdeling van onze N.V.

HONIG MERKARTIKELN N.V.
 KOOG AAN DE ZAAAN

aandacht.....

Volledige concentratie. Niets ontgaat de dirigent. Niets ontgaat het publiek. Een harmonisch samen spel met een verrassend resultaat. Bijzondere aandacht krijgt ook uw advertentie in het vaktijdschrift. Een tijdschrift wordt gelezen in een rustige sfeer. Bij uitstek de gelegenheid om uw verkoopboodschap te lanceren. Daarom adverteert steeds méér bedrijven - met groeiend succes - in vaktijdschriften!

Wie iets te zeggen heeft - adverteert in vaktijdschriften

(vervolg van blz. 436)

leed van de onderbehuisden afweegt tegen het leed van een groter begrotingstekort en omvangrijker schuldcreatie.

Misschien was ook op dit punt iets meer argumentatie in de regeringsverklaring wenselijk geweest. De regering had openlijk kunnen zeggen, dat er een prioriteitsverschuiving heeft plaatsgevonden, van de woningbouw naar de ontwikkelingshulp en andere sectoren, en vooral naar de financiële sanering. Daarmee zou een einde zijn gemaakt aan een mythe die wij lang in stand hebben gehouden, namelijk dat de opheffing van de woningnood ons boven alles ter harte gaat. Zo'n demythologisering zou risico's hebben meegebracht; er was moed voor nodig geweest. Anderzijds neemt de regering nu het risico, dat de Kamer de verschuiving der sociaal-economische prioriteiten op eigen kracht constateert, en er politieke conclusies uit trekt. Er is eerder een regering gevallen op haar woningbouwprogramma.

Dit lot wensen wij het Kabinet niet toe. Juist in de huidige labiele situatie, waarin tussen in- en deflatie door-geschipperd moet worden en waarin de structurele wijzigingen hoge eisen stellen aan een gestaag en toch wendbaar beleid, mag de continuïteit van de economische politiek niet worden doorkruist door kabinetsscrises. Men moet hopen, dat de regering de periode tot de derde dinsdag in september benut voor de opstelling van een concreet programma, dat overeenstemt met de prioriteiten die in de Kamers leven. Meer dan ooit geldt, dat wat het zwaarst is, het zwaarst moet wegen.

Groningen.

J. PEN.

10 de rijksoverheid vraagt

voor het Rijksinkoopbureau

te 's-Gravenhage

jong econoom vac. nr. 7-0811/0936

Taak: commerciële en economische research ter bepaling van het inkoopbeleid.

Vereist: doctoraal examen economie; commerciële aanleg; goede mondelinge en schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid; geschiktheid voor contactfunctie. Beheersing van de moderne talen strekt tot aanbeveling. Leeftijd max. 35 jaar.

Salaries, afhankelijk van ervaring en leeftijd, max. f 1665,- per maand. Goede promotiekansen aanwezig.

voor het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

bij de Rijksplanologische Dienst te 's-Gravenhage

medewerker algemeen secretariaat vac. nr. 7-0909/0936

De afdeling is o.m. belast met de interne coördinatie op directie-niveau, de redactie van belangrijke stukken bestemd voor Minister-raad en Parlement, de voorlichting en de documentatie.

Bij bovengenoemde functie ligt de nadruk derhalve op: redactionele kwaliteiten, enige ervaring in overheidszaken, ruime wetenschappelijke belangstelling.

Kandidaten dienen een academische of daarmee gelijkstaande opleiding te hebben genoten.

Salaries max. f 1665,- per maand.

Schriftelijke sollicitaties onder het bij de gewenste functie vermelde vac.nr. (voor elke vacature een afzonderlijke brief) zenden aan Bureau Personeelsvoorziening en Bemiddeling van de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 6% vakantie-uitkering

Nr. 11/12
jaargang 1966

van de

ECONOMIST

is gewijd aan

**VERNIEUWING
VAN HET
INTER-
NATIONALE
GELDESTELSEL**

met bijdragen van:

Prof. Dr. F. J. de Jong,

Dr. W. F. Duisenberg,

T. de Vries,

Prof. Dr. C. D. Jongman,

Drs. H. de Haan,

Prof. S. Posthuma,

Drs. C. A. Klaasse

en

Prof. Dr. J. Goudriaan

*Deze speciale aflevering
verschijnt met steun van
het*

Prins Bernhard Fonds.

Omvang 240 blz.

Prijs f. 7,—

Verkrijgbaar
in uw boekhandel
en bij de uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN N.V.
HAARLEM**

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

UIT de gegevens die door de nieuwe Minister van Financiën verstrekt zijn met betrekking tot 's Rijks financiën blijkt dat na de inschrijving op 28 april op de f. 300 mln. 6 pCt. Staatslening voor dit jaar naar verwachting nog een financieringstekort zal optreden van ca. f. 900 mln. Het ligt niet in de bedoeling dit tekort geheel op de open kapitaalmarkt te dekken. Het lijkt echter wel waarschijnlijk dat voor een deel hiertoe middelen op de geldmarkt zullen worden aangetrokken. Inmiddels is opvallend, dat sinds het begin van dit jaar het uitstaande schatkistpapier reeds met ruim f. 600 mln. is toegenomen. De stijging heeft zich voornamelijk voorgedaan bij de 3- en 5-jarige schatkistbiljetten, doch op verzoek van de banken worden sinds 17 april door de Agent ook 2-jarige biljetten afgegeven, waarvan inmiddels ook wel enige tientallen miljoenen zullen zijn geplaatst. Tot verleden week bedroegen de afgiftetarieven voor 2, 3 en 5 jaars papier resp. 5 3/16 pCt., 5 3/8 pCt., en 5 5/8 pCt., doch deze werden deze week met 1/16 pCt. verlaagd.

In de per 10 april geëindigde week was in totaal voor een bedrag ad f. 111 mln. aan biljetten afgenomen. Niettemin daalde het tegoed van de Staat bij De Nederlandsche Bank met f. 417 mln., zodat de Staat per saldo betalingen van ten minste f. 528 mln. heeft moeten verrichten. Hieronder bevonden zich de maandelijks uitkeringen aan

de gemeenten ad ca. f. 265 mln. alsmede betalingen uit hoofde van de dienst der Staatsschuld ad f. 53 mln., zodat voor andere doeleinden door de Staat nog eens ca. f. 210 mln. op tafel werd gelegd. Door een en ander konden de banken hun kassen weer behoorlijk versterken en een groot deel van de opgenomen voorschotten aflossen. Callgeld ging in 2 etappes fors omlaag van 4½ tot 3 pCt., doch reeds na enkele dagen werd het al weer tot 3½ pCt. verhoogd. De naderende ultimo met — in verband met Koninginnedag — het lange weekeinde zullen via de uitzetting der bankbiljettencirculatie voor de nodige verkrapping zorgen.

KAPITAALMARKT

UIT de ontwikkeling der besparingen bij spaarbanken en handelsbanken blijkt, dat in de eerste twee maanden van 1967 de spaarverschillen bij de Rijkspostspaarbank en bij de algemene spaarbanken zijn achtergebleven bij die over dezelfde periode van 1966; bij de boerenleenbanken bewogen de besparingen zich per saldo op nagenoeg hetzelfde peil. De handelsbanken zorgden in januari en februari echter ruimschoots voor compensatie van de lichte daling elders. Zoals men weet houdt het streven van de banken naar verhoging van het bestand aan spaargelden in hoge mate verband met de gewijzigde financieringsstructuur van het bedrijfsleven. Meer en meer is behoefte ontstaan aan middellang krediet.

Het Instituut voor Sociale Wetenschappen
heeft behoefte aan een

ECONOOM-STATISTICUS

die bereid is (eventueel na een overgangperiode als gastdocent) als docent in vaste dienst te treden van het Instituut.

Van deze functionaris wordt verwacht, dat hij boeiend kan doceren en naast een algemeen economische gerichtheid in het bijzonder op de hoogte is met de statistiek van de markt en van het commerciële beleid.

Gegadigden wordt verzocht zich te wenden tot de
Directeur Personeelsbeleid
van het ISW,
Wassenaarseweg 39,
Postbus 2817,
's-Gravenhage.

SEDERT 1931

Bij de representatieve handelsbanken maakt deze categorie reeds meer dan 20 pCt. uit van de kredietverlening aan de private sector en het is begrijpelijk, dat de banken zich bij hun passieve financiering hierbij hebben aan te sluiten.

Besparingen via spaarbanken vormen echter slechts een onderdeel van de totale particuliere besparingen. Een belangrijk deel wordt gevormd via het levensverzekeringbedrijf. De door levensverzekeringmaatschappijen verzekerde bedragen zijn in 1966 opnieuw belangrijk toegenomen, nl. met 13½ pCt. De stijging was bij de kapitaalverzekeringen wat groter dan bij de renteverzekeringen. Volgens het Bureau Voorlichting Levensverzekering is in het bijzonder bij de jongere generatie een toenemende belangstelling voor levensverzekering ontstaan, die mede gestimuleerd wordt door de Algemene Premiespaarregeling. Aangenomen kan worden, dat deze tendens zich in het lopende jaar heeft voortgezet. Evenzeer mag worden aangenomen, dat de verhoogde produktie ook tot uiting is gekomen in toegenomen premie-ontvangsten.

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	29 dec. 1966	H. & L. 1967	14 april 1967	21 april 1967
Algemeen	270	307 — 268	305	305
Internationale concerns	351	405 — 343	390	389
Industrie	269	316 — 270	312	315
Scheepvaart	108	120 — 108	114	113
Banken en verzekering	154	174 — 155	170	171
Handel enz.	138	153 — 138	153	153

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Philips	f. 78,70		f. 90	f. 90,65
Unilever, cert.	f. 86		f. 95,25	f. 92,35
Kon. Petroleum	f. 122,40		f. 130,50	f. 130,50
A.K.U.	f. 53,80		f. 52,85	f. 52,10
K.L.M.	f. 352		f. 381,30	f. 389
Hoogovens, n.r.c.	278		357	367
E.M.S., nieuwe	—		f. 28,10	f. 28,10
Kon. Zout-Ketjen	463		556	546
Zwanenberg-Organon	f. 152,70		f. 192,50	f. 191,60
Robeco	f. 193		f. 203,50	f. 206,25

New York.

Dow Jones Industrials 786 883 — 786 860 883

Rentestand.

Langlopende staatsobligaties b)	6,43		5,89	5,90
Aandelen: internationalen b)...	5,0			
lokale b)	5,1			
Disconto driemaands schatkist- papier	5		4½	4½

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

Dr. R. L. BOISSEVAIN.

LEEK (GRONINGEN)

Te koop aangeboden solied nieuw

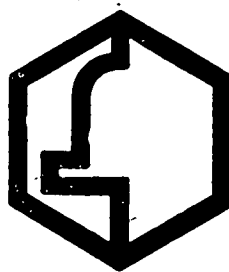
FABRIEKSGEBOUW

(850 m² bebouwd)

met zeer riante **BUNGALOW**, gunstig staande en gelegen bij het Industripark te LEEK met ca. 10.000 m² TERREIN.
Prijs f 360.000,—.

Bij rijksweg no. 43, plm. 15 km vanaf Groningen. Centrum-plaats met gunstig woonklimaat en goede onderwijsmogelijkheden. Secundaire industriekern. Voor velerlei doeleinden geschikt.

Te bevragen: Makelaarskantoor D. van Hoogen, Bosweg 14, Leek. Telefoon (05945) 25 33.

De afdeling **Merchandise Control** heeft ten doel de inkoop op systematische wijze gegevens te verschaffen op grond waarvan commerciële beslissingen worden genomen. Aan deze afdeling willen wij op korte termijn als staffunctionaris een

jong econoom

verbinden.
Het zal zijn taak zijn om in samenwerking met commerciële en administratieve functionarissen een informatiesysteem te ontwikkelen en in te voeren. Daartoe zal hij in gesprekken met inkopers moeten inventariseren welke gegevens nodig zijn voor het volgen van de voorraden en de omzetten van de verschillende onderdelen van het assortiment.

Onze voorkeur gaat uit naar een pas afgestudeerde bedrijfseconoom, die via deze functie een carrière in het warenhuisbedrijf wenst te maken.
Leeftijd tot 30 jaar.

Met de hand geschreven sollicitaties, voorzien van een pasfoto, worden gaarne tegemoet gezien door de Centrale personeelafdeling, postbus 1870.

de Bijenkorf

Amsterdam

Een beter sociaal- en politiek-
economisch inzicht
met **E.-S.B.**

Geconsolideerde maandstaat per 31 maart

	1967	1966
Kas, kassiers en daggeldleningen . . .	f 259.162.000	f 171.813.000
Nederlands schatkistpapier	f 937.934.000	f 830.894.000
Ander overheidspapier	f 613.358.000	f 753.516.000
Wissels	f 405.967.000	f 348.192.000
Bankiers in binnen- en buitenland . .	f 1.108.468.000	f 949.579.000
Effecten en syndicaten	f 212.387.000	f 205.429.000
Voorschotten tegen effecten	f 234.195.000	f 211.685.000
Debiteuren	f 3.752.340.000	f 3.386.659.000
Deelnemingen (incl. voorschotten) . f	17.587.000	f 24.318.000
Gebouwen	f 7.010.000	f 7.010.000
	<u>f 7.548.408.000</u>	<u>f 6.889.095.000</u>

	1967	1966
Kapitaal	f 136.280.000	f 136.280.000
Reserves	f 175.000.000	f 170.000.000
Leningen	f 84.683.000	f 113.742.000
Deposito's op termijn	f 3.096.963.000	f 2.713.509.000
Spaargelden	f 946.012.000	f 808.714.000
Crediteuren	f 2.923.568.000	f 2.702.931.000
Geaccepteerde wissels	f 57.494.000	f 46.455.000
Overlopende saldi en andere rekeningen	f 128.408.000	f 197.464.000
	<u>f 7.548.408.000</u>	<u>f 6.889.095.000</u>

Algemene Bank Nederland N.V.

Voor een van onze relaties, een in het Zuid-Oosten van het land gevestigd productiebedrijf in de proces-sector, zoeken wij contact met een

hoofd administratieve en financiële afdelingen

■ Als Europese vestiging van een zeer expansief concern van wereldnaam, kan dit bedrijf als volgt gekenschetst worden: modern van opzet (2 jaar in productie), duidelijk groeiende omzet met goede winstcijfers, gelegen in een mooie streek van ons land.

■ Genoemde functionaris is in dit bedrijf de specialist voor het financiële directiebeleid. Direct verantwoordelijk aan de directeur, geeft hij leiding aan de afdelingen boekhouding, budgettering, interne controle en een in opbouw zijnde

afdeling mechanische administratie (de overgang op computer-administratie zal in 1968 plaats vinden).

Het direct onder zijn verantwoording werkende apparaat heeft een huidige bezetting van ongeveer 30 medewerkers. Tot zijn eigen taken behoren onder andere bedrijfsanalyses en de opstelling van een meerjaren-plan.

■ Gaarne zullen wij in contact treden met een econoom of iemand van gelijkwaardig niveau in de

leeftijd van 35-45 jaar, die voldoende ervaring heeft om de bedrijfseconomische en administratief-financiële aspecten van deze functie te kunnen combineren.

De honorering is aantrekkelijk. Een woning is eventueel beschikbaar.

■ Sollicitaties in handschrift te richten aan het TIB, Grundelaan 18, Hengelo (O), t.a.v. drs. R. J. Dingemans, die als extern adviseur optreedt. Brieven worden pas doorgegeven na overleg met betrokkene.

Instituut voor Bedrijfspsychologie, van het Raadgevend Bureau Ir. B. W. Berenschot n.v.

Hengelo (O) - Amsterdam - Tilburg - Brussel - White Plains (USA)

STAAT DER NEDERLANDEN

6 pct LENING 1967

uitgegeven krachtens de Leningwet 1966 (Stb. nr. 334)

GROOT f 300.000.000

KOERS VAN UITGIFTE

wordt na sluiting van de inschrijving vastgesteld.
De koers zal niet beneden 98 % liggen.

Schuldbewijzen aan toonder groot nominaal f 1000 en f 100. Schuldregisterinschrijvingen groot ten minste f 100.000.

LOOPTIJD TEN HOOGSTE 25 JAREN

Aflossing in 15 jaarlijkse termijnen, afwisselend 7%, 6% en 7% per jaar, zodat telkens in drie opeenvolgende jaren 20% van de lening wordt afgelost. Eerste aflossing op 1 juni 1978; vervroegde gedeeltelijke of algehele aflossing op of na 1 juni 1977 te allen tijde voorbehouden.

JAARCOUPONS PER 1 JUNI

INSCHRIJVING OP 27 APRIL 1967 VAN 9-15 UUR

bij het Agentschap van het Ministerie van Financiën te Amsterdam, uitsluitend door bemiddeling van de leden van de Vereeniging voor den Effectenhandel te Amsterdam, de Vereeniging van Effectenhandelaren te Rotterdam of van de Bond voor den Geld- en Effectenhandel in de Provincie te 's-Gravenhage.

Aanvragen tot inschrijving moeten zo tijdig worden opgegeven, dat zij door de Bank of Commissionair op de inschrijvingsdag vóór 15 uur kunnen worden ingediend bij het Agentschap.

STORTING

op 1 juni 1967 vóór 12.30 uur bij de Nederlandsche Bank te Amsterdam.

Telkens en telkens blijkt ons weer hozeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft, waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.

2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.

3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.

4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.

5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.

6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds E.-S.B. in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:
ADVERTENTIE-AFDELING E.-S.B., POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (0 10) 26 02 60

Hoogovens IJmuiden vraagt voor de
Bedrijfseconomische Afdeling een

bedrijfseconoom - accountant

De afdeling heeft o.a. tot taak om tezamen met verschillende andere afdelingen mede te werken aan de voorbereiding van bepaalde beleidsbeslissingen en zich daarbij speciaal te richten op de financiële aspecten en consequenties. Als stafafdeling van de Administratie heeft zij een stimulerende invloed met betrekking tot het kosteninzicht dat voor het nemen van beslissingen van verschillende aard noodzakelijk is.

In het kader van genoemde taak worden door de afdeling o.a. de volgende werkzaamheden verricht

- rentabiliteitsberekeningen voor investeringsprojecten
- financiële planning op korte en lange termijn
- opstellen van bedrijfseconomische en statistische modellen
- bepaling van calculatiegrondslagen en het uitvoeren van calculaties.

Voor de vervulling van de vacature voor medewerker van genoemde afdeling komen in aanmerking economen, afgestudeerd in de bedrijfseconomische richting en bij voorkeur met een voltooide of gevorderde accountantsstudie. Enige ervaring, opgedaan op een accountantskantoor of een administratiekantoor, is gewenst doch niet vereist.

Leeftijd tot \pm 35 jaar.

Sollicitaties met beschrijving van opleiding en ervaring worden, onder vermelding van ons nummer ED 939, ingewacht bij de afdeling Personeelsvoorziening (Hoofdkantoor). Nadere Inlichtingen kunnen telefonisch worden verkregen bij de heer E. Boersma, tel. 02510 - 91284.

HOOGOSENS IJMUIDEN

Voor
reclame

kan men
te veel
en ook
te weinig
uitgeven

De meeste mislukkingen
zijn vaak het
gevolg van het laatste

U reageert op annonces in „E.-S.B.”? ★ Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!